

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2015/3.
Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **JAMMER DAT HET FICTIE IS. VERZAMELDE
VERHALEN EN EEN NIEUWE ROMAN VAN
L.H. WIENER**

Het eerste verhaal van L.H. Wiener (1945) dat ik ooit las, stond in een nummer van *Tirade*. Ik kende de auteur niet, had zelfs het gevoel op een volledig vergeten schrijver gestuit te zijn. Maar daar stond tegenover dat hij in de jaren zeventig veel had gepubliceerd in het tijdschrift van G.A. van Oorschot en dus in die jaren enige reputatie genoten moest hebben. Navraag leerde me dat deze Wiener inderdaad bekend stond als een ten onrechte verguisde auteur – dat was althans een punt dat Jeroen Brouwers in die tijd met enige stelligheid maakte.

Net toen ik besloot om de verhalen van Wiener tot een van de casussen van mijn proefschrift te maken, verscheen in 2002 zijn eerste grote roman *Nestor* – een prachtige roman die sindsdien geldt als een tweede debuut. De roman werd goed ontvangen en later bekroond met de F. Bordewijkprijs. Ook de opvolger, de roman *De verering van Quirina T.* uit 2006, werd geprezen en later zelfs genomineerd voor de Libris Literatuur Prijs.

Wiener was terug en bleef terug. In 2015 viert de zeventigjarige schrijver dat hij al vijftig jaar schrijft. Ter gelegenheid daarvan bracht Atlas Contact de verzamelbundel *De verhalen* uit, waarin niet alleen alle verhalenbundels van Wiener zijn opgenomen, maar ook passages en fragmenten uit de latere boeken *Nestor*, *Shanghai Massage* en *Eindelijk volstrekt alleen*, die Wiener nu tot zijn verhalende oeuvre

reken. Het is een mooi monument geworden voor een auteur die op de korte baan op zijn sterkst is.

Het laat ook zien dat Wiener zich maar weinig gelegen laat liggen aan de conventionele genregrenzen. Al zijn boeken – ook als het geen verhalenbundels zijn – hebben een fragmentarische opzet en bestaan uit reeksen herinneringen, anekdotes, fictionele passages die door een rode draad of een thema bijeengehouden worden – zelden door een strak plot. Met dit meanderende schrijven – waarbij ook voortdurend de grens tussen werkelijkheid en verbeelding ter discussie staat – is Wiener naar mijn idee de schrijver die meer dan wie ook vandaag de dag de erfenis van Gerard Reve levend houdt. Dat had de redactie van *Tirade* destijds goed gezien.

Werkte dat meanderende in *Nestor* en *De verering van Quirina T.* vrij goed, in met name *Eindelijk volstrekt alleen* leidde het juist tot irritaties bij de critici. De rode lijn ontbrak, het boek werd te veel een aaneenschakeling van particulariteiten. Voor de nieuwe roman *In zee gaat niets verloren* geldt dat allerminst. Het is wat mij betreft Wieners beste roman sinds *Nestor*. Het boek heeft een sterk en indringend thema. Wiener gaat op zoek naar de geschiedenis van zijn Joodse voorouders. Bovendien wordt de roman verder gestuurd door het verhaal over de laatste maanden van Lolitapoos – het inmiddels oude en demente dier kennen we uit eerder werk. De ik-figuur – in dit geval niet een van de alter ego's Victor van Gigh of Ezra Berger, maar L. H. Wiener – maakt de nodige zeiltochtjes met de Argos, waarvan de laatste is bedoeld om Lolitapoos een zeemansgraf te geven.

In 1985 schreef Wiener het verhaal 'Lyken blijven in de woning'. In dat verhaal maakt hij gewag van een collectieve zelfmoord in Cliostraat 29 te Amsterdam. De grootvader van L.H. Wiener (Eduard Wiener), diens echtgenote, en een van zijn kinderen plegen zelfmoord aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Wieners vader (Lodewijk / Lou Wiener) was de enige van dit gezin die besloot om niet mee te gaan in de collectieve destructie. Destijds schreef Wiener dat het op vrijdag 10 mei plaatsvond. In het onderzoek voor *In zee gaat niets verloren* leerde hij dat het woensdag 15 mei was. In de roman doet Wiener verslag van zijn zoektocht naar wat er zich allemaal heeft voorgedaan in zijn familie.

Sleutelscène is een visite op 5 mei 1950. Vader Wiener gaat met zijn twee zoons op bezoek bij ‘tante Loes’ (Louise Henriette van Gigh). De chique dame reageert bij die ontmoeting zeer afhoudend en hooghartig op het gezin – en dat terwijl zij de enige overlevenden van de familie zijn. Alle andere familieleden zijn ofwel omgekomen in de zelfmoord, ofwel getransporteerd naar de vernietigingskampen. De jonge Lodewijk Henri begrijpt niet wat er aan de hand is, maar voelt een enorm medelijden met zijn vader en een haat richting zijn tante.

In dit boek gaat hij op zoek naar de beweegredenen van de vrouw. Nu – jaren later – zoekt hij uit hoe het allemaal zit. Hij doet dat op Wiener-achtige wijze. Het onderzoek zelf laat hij vooral doen – door zijn dienstbare vriendin Antje Noordwest, die de archieven doorpluist; door advocaat en mecenas Jacob Auerbach, die alle juridische en financiële zaken naspeurt; en door hoogleraar Erik de Jong, die de geschiedenis van Artis schrijft. Dat laatste is van belang omdat het erop lijkt dat Louise Henriette van Gigh tijdens de oorlog ondergedoken heeft gezeten in Artis, boven het leeuwenbedrijf. Wiener gebruikt de gevonden informatie om zijn verleden te inter-

L.H. Wiener, Foto Annaleen Louwes.

preteren en te begrijpen. Soms vallen er dingen op hun plaats. Zo blijkt Louise Henriette veel geld verloren te hebben in het faillissement van haar zwager Eduard Wiener – wat voor hem deels haar vijandige houding jaren later vergoelijkt.

In de loop van de roman leert Wiener – en wij als lezers met hem – hoe het allemaal gegaan is. We komen erachter dat Wieners grootvader heel veel geld verloren heeft door te speculeren op de beurs – en door de beurskrach in 1929 al min of meer failliet was gegaan. Dat faillissement speelde een rol bij de collectieve zelfmoord. Wieners vader staat te boek als een groot leugenaar: hij maakte de Duitsers wijs geen Joods bloed te hebben, en bleef zo in de oorlog gespaard. Wiener vermoedt dat zijn tante daarom zo weinig van zijn vader moest hebben. Maar Wiener laat ook duidelijk zien hoe moeizaam het leven van zijn vader was: hij doet uitgebreid uit de doeken hoe gokverslaafd de man moet zijn geweest. Bovendien schetst hij zijn vader voortdurend als een zwakkeling, iemand waar je als kind niet trots op kon zijn.

Maar Wiener creëert ook fictionele scènes waarin de grenzen van de tijd zijn opgeheven. Hij fantaseert zichzelf in Artis tijdens de oorlog, bevindt zich op een bepaald moment bij zijn tante op de leeuwenzolder in gesprek over de vele ratten die er rondlopen. Van dezelfde werkwijze getuigt de mooie scène waarin hij beschrijft hoe zijn vader zijn saxofoon oppakt en heel mooi ‘Body and Soul’ speelt. “En zo is het dus gegaan, want zo staat het er, voor altijd.” (116) Waarop Wiener laat volgen: “Jammer dat het fictie is.” Wiener had deze scène verzonnen om een andere herinnering uit te wissen, namelijk een moment waarop hij zijn vader als muzikant vernederde door hem toe te voegen dat hij “alleen maar van papier” speelde.

Een roman van L.H. Wiener gaat natuurlijk altijd – op de vervreemdende manier die we van hem kennen – over L.H. Wiener zelf. Ook in deze roman zijn er voldoende uitweidingen vol misantropie, drankzucht en zelfbeklag. De auteur schetst zichzelf als een vader die erg tekortschiet, omdat hij geen contact meer kan krijgen met zijn kinderen (die zijn werk ook niet lezen). Hij noemt zichzelf iemand die “in geen enkele traditie” staat en nergens bij hoort. (31) Mooi is ook de scène waarin hij het Amstelhotel bezoekt (waar zijn vader na de oorlog negen maanden met het gezin in luxe heeft geleefd –

Wiener vraagt zich voortdurend af van welk geld) en plots terechtkomt bij de uitreiking van de Librisprijs 2014. Nog net weet hij onherkenbaar weg te vluchten.

Die scène laat mooi zien waarom *In zee gaat niets verloren* een zeer geslaagde Wiener is. Het is zo'n scène die we vaker hebben gelezen. Wiener beschrijft een vermakelijke conversatie met de ober op het terras, zet zichzelf wat stuntelig neer, reflecteert ironisch op zijn Librisnominatie uit 2007. Deze passage had zo als los fragment in iedere willekeurige roman kunnen opduiken, maar in deze roman wordt de scène verbonden met het thema van het boek. Het Amstelhotel is immers verbonden met zijn familiegeschiedenis. De aanwezigheid van veel geld binnen die familie is een van de raadsels waarover Wiener zich buigt. En het thema geld – Wiener laat niet na daarop te zinspelen – is altijd verbonden geweest met clichébeelden van het Jodendom.

Het moge inmiddels duidelijk zijn dat Wiener zich meer dan in welke roman ook eerder probeert te verhouden tot zijn Joodse voorouders (al in het verhaal 'Voor 43, 75% uitverkoren' had hij daarover gesproken). Dit boek maakt duidelijk dat dit een problematische verhouding is. Zo nu en dan speelt Wiener een ongemakkelijk spel met antisemitische clichés. Illustratief is de scène waarin hij op 5 mei 2014 de Joodse Begraafplaats in Muiderberg bezoekt om het graf van Louise van Gigh te bekijken. Op die Begraafplaats ontmoet hij een traditionele Jood die hem vraagt te doneren om dit soort reizen van Israëliërs die hun voorouders opzoeken te bekostigen. Hij geeft de man geld, maar in gedachten beschrijft hij hem als een "vieze jood" die nogal dik is en zweet. Hij laat de scène volgen door een overpeinzing over het verbranden van het vet van de Joden in Auschwitz en Sobibor om er zeep van te maken. Het is een pijnlijke scène waarin Wiener wat mij betreft een stap te ver gaat.

Een vergelijkbare passage, die veel ontroender is, is de passage waarin Wiener en zijn moeder spreken over een ring met diamant van zijn vader. De moeder is ervan overtuigd dat de ring veel geld waard is, de zoon stelt dat vader hem dan wel verpatst zou hebben (aan het einde van zijn leven had hij vele schulden door het gokken). Wiener gaat diverse diamantairs langs om te ring te laten taxeren,

de ene keer lijkt hij veel waard, de andere keer heel weinig. Tot Wiener op een kroegavond de diamant laat vijlen – de ultieme test of de diamant echt is. Als hij de beschadigde ring weer aan zijn moeder laat zien, beseft hij dat het haar helemaal niet om de financiële waarde ging. "En ik realiseerde me dat ik aan de bar van café Slinging mijn vaders ziel had laten bekrassen door een patser met een vijltje." (165)

Het boek eindigt wieneriaans. Hij vaart de Noordzee op om daar het stoffelijk overschot van Lolitapoes te water te laten. Terwijl het verzwaarde kistje zinkt, vraagt Wiener zich af of hij solidair moet zijn? Hij overweegt zelfmoord, maar precies op dat moment vliegt er een hulpeloze duif tegen zijn boot. De liefde voor dieren overwint andermaal zijn zelfhaat: Wiener verzorgt de duif en neemt haar mee naar huis. Dan eindigt het boek met een nieuw bezoek aan het graf van Louise van Gigh, hij maakt een buiging voor haar. Er lijkt sprake van verzoening. Als hij vervolgens het graf van zijn ouders wil bezoeken, duikt er een pauw op. "Hij sleepte zijn lange natte pronkstaart als een last achter zich aan." (250) Met die "natte pronkstaart" typeert Wiener niet alleen zijn eigen verhouding tot zijn familiegeschiedenis, maar het is ook een mooie typering voor deze pijnlijke, maar geslaagde roman.

SANDER BAX

L.H.WIENER, *In zee gaat niets verloren*, Atlas Contact, Amsterdam, 2015; *De verhalen*, 1.144 p.